

IL LESSICO DELLA LAVORAZIONE DELLA CANAPA
NELLA BASSA PIANURA BOLOGNESE
NORDORIENTALE

Stefano Rovinetti Brazzi

Arìdèr *v.* andare; *la vá tajè* deve essere tagliata –LR *la cârive... la vá tajè cõl trjénì e mèsse in grìze* (cfr. *trajénì e grìze*) –AB *patuzêr l'êra arìdèr a cójjar al patózz*

Afuriðèr *v.* lo stesso che *furiðèr* (cfr.) –AB *e pö par afuriðèri* (vale a dire *i fâs*: ci si riferisce alla preparazione del *pustörin*) *as i mitêva di sâs*

Arulèr *v.* arrotolare, detto della fibra arrotolata (diverso da *rulêr*, cfr.) –AB *la gramadõura al la puléss da tótt i stécc...* dopo di che *as fá al mazôl... al mazôl ali érnì tótti sti manèl... arulè bärin e pö i s pôrtan in magazénì*

Âs *s.m.* asse; costituiva una parte a) del *baicátt da tirêr* con cui si selezionavano gli steli in base alla lunghezza, b) del *gramátt* con cui si ripuliva la fibra dagli stecchi, e c) dello *sgardâz* mediante il quale si districava la fibra per renderla filabile (cfr. queste voci); gli informatori hanno definito *âs* anche d) il *pedèl* (cfr.) che, mosso col piede, faceva girare la ruota del *filarénì* (cfr.) –CS (*inid al baicátt da tirêr*) *ai êre dû cavalétt che in èlt i finêvn a v, in mèz as i mitêve una pêrdghe o un âs e pö as i pugêve la cârive cõn la pèrt dal tái tótte père par tère e la zémme in vátte ala pêrdghe, i operèri o i cunitadénì i tirêvn i garibónì a secõnd dla lurgázze e i fêvn al manèl* –CS (*al gramátt*) *l'êre un cavalátt cõn un âs féss pr al travêrs e un ètr âs ch' l'aridêve só e zö par tgnîr fáirme o lasèr la cârive par môd ad tirêr vî i stécc ch' i êrn avarizè* –CS *al sgardâz l'îre un usvéi fât cõn un âs e dal pónnît ad fèr, as tirêve la cârive stra l'pónnît ch' i l'avrêvan pulîd* –CS *al pedèl l'êre un âs ad lággn ch'al mitêve in muvimänînt la rôde dal filarénì*

Bařicátt (s.m.) **da tirêr**, detto anche *bařichè*, *bařichèl* o *cavalátt* (cfr.); era formato da due sostegni terminanti a *v* nella parte superiore, fra i quali si inseriva una pertica o un'asse; gli steli di canapa erano appoggiati a terra con la parte inferiore, mentre le cime poggiavano sulla pertica, ed erano tirati per la cima e selezionati a seconda della lunghezza –LR *e pŏ la s métt in prélle e dala prélle la s métt söure al bařicátt da tirêr* –CS *ai êre dû cavalétt che in èlt i finêvn a v, in mèz as i mitêve una pêrdghe o un âs e pŏ as i pugêve la cârive cŏrñ la pèrt dal tái tótte père par tère e la zémme in vátte ala pêrdghe, i operèri o i curñadèrñ i tirêvn i gařibórn a secŏnnd dla luřgázze e i fêvn al manèl prémmè coi pió lórnřg, pŏ cŏrñ quí d mèz pŏ coi pió cŭrt, in ũltum i avañzêve al schèrt ch'al s ciamêve marařŏrñ, i n êran pió dal manèl ma tótt un arvuřŏrñ*

Bařichè s.f. lo stesso che *bařicátt da tirêr* (cfr.)

Bařichèl s.m. lo stesso che *bařicátt da tirêr* (cfr.)

Bâle s.f. balla di fibra di canapa confezionata dopo la gramolatura (cfr. *gramátt*, *gramadŏure*, *gramèr*, *gramarèrñ* e *zilénndar*); le balle erano portate allo stabilimento dove la fibra veniva ulteriormente raffinata –CS *al bâl i êran purtè inđ un sîd in dóvv la cârive la gnêve lavurè, preparè par filêrle o par fèr la cŏrde, aññic par fèr la cŏrde as druvêve la pèrt pió bèle dla cârive, a San Gabarièl i la lavurêvn i Còchi e ala Mzulére Bénni*

Bèl agg. bello, pregiato, detto degli steli di canapa migliori e più lunghi –LR *(la cârive) la vá tirê la pió lórnřghe la pió bèle cl'ètre mišûre un pôc pió cŭrte*

Bicôrdal s.m. capo che, intrecciato con altri due o tre, serviva alla fabbricazione della corda; sinonimo di *bicôrdal* è *curdŏrñ* (cfr. *cavázze*, *cŏrde*, *cuñplès d inřgranâg'*, *curdèr*, *curdgîne*, *curdŏrñ*, *filêr*, *gnîr*, *sŏughe*) –AB *i curdèr... i avêvan... un corñplès d inřgranâg' che i girêvan a mǎrñ* e poi avevano un riduttore che aumentavano i giri... *e pŏ (un ètar) inřŏurn ala vétta l avêva un mócc' ad câriva e l filêva, al filêva ch'al fêva i curdŏrñ... dŏpp i curdŏrñ che nó i ciamǎrñ i bicôrdal, quǎrñđ i n avêvan fât quâtar o trî a secŏnnd dala grusázza i i mitêvan*

tótt inśámm e i curiténnuan a girêr, ai gnêva fòra la còrda... che cla gròsa i la ciamêvan la sòuga che i druvêvan i curitadérin da lighêr al cârg in vátta ai câr... e quáll lé i êrn i curdèr che i andêvn a cá, dali aziãnnid o dai curitadérin che i ciamêvan e i andêvn a fèr sta còrda che i n fêvan dla gròsa e dla sutìla ännic, perché pr esempio, la cavázza dal bîsti i avêvan una curdgîna che psêva èsar ad dîs o óring' millímetar... mentre invece la sòuga l'êra gròsa acsé la prê èsar ad trí zenitémmetar

Cadãine *s.f.* catena, fila di lavoranti che, passandoli di mano in mano, trasportavano fino al macero i sassi necessari per affondare il *pustòrin* (cfr. *fundèr, pustòrin e sàs*) –LR *inid dal masadûr (la cârive) la vîn mèsse dännitr inid un zâirc' inid un quèdar lá cõn di sàs e la vá fundè ... la vá fundè méss bãnni parché bisöggne andèr a fundèrle piänni piänni e ch'la vâghe zö piänni piänni parché se nõ s' la vá zö da una pèrt o da cl' ètre a se sfõnnde incòse e lõure ai ère la sò zännit apòste ch' i andêvan lá e i mitêvn i sù... a fêvan pö la file inidiene da dèr i sàs dal prémm dala mócce inifénni lá al masadûr, in quâtr o zénnic o sî zännit ai êran ännic, e da lé a lasêvan lá a mói zénnic sî dé fentännit che l'âcue la n ère gnó mèrze*

C'carghèr *v.* scaricare, togliere i sassi dal *pustòrin* per far sì che esso riaffiori dopo la settimana circa necessaria per la macerazione della canapa; il suo contrario è *carghèr* (cfr.) –AB *al pustòrin l'êra inpustèr un quadrato di dieci per dieci fâs ad câniva di due o tre mani a secondo della profondità dl'âcua ch'ai é inid al masadûr e pö lighê cõn dla còrda in môd ch'al stéss... e pö dôpp al gnêva carghè cõn i sàs di un certo peso per ottenere l'affondamento dal pustòrin, e quãnnid l'êra stè sòtta l'âcua òt o nôv dé ch'i êran bèla abastänniza, ai gnêva c'carghè, tólt ví tótt i sàs in môd (sic) che ló al galegêva e poi l'indomani as lavêva la câniva manèla par manèla e pö la s cazêva só e pö l'andêva ztáisa parché la s sughèss ch'l'êra bèla biännica dopo di che la gnêva còlta un'ètra vòlta e sti manèl i gnêvan sèt o òt ala vòlta lighê e pö carghè su un câr e purtè inid l'êra inid ai gnêva al zilénndar e la gramadõura*

Cãrive *s.f.* canapa; *cãniva pûra* il fusto della canapa privato della foglia, ormai secca, mediante battitura (cfr. *sbâtar*) –LR *la cârive la s é*

särinpar sumnè ala prémmeváire –AB pasè trî dé zîrca cõrî al sõul d agõsst la fõjja la se schèva e alõura bisugnèva pasèr a sbâtarla ch'ai caschèva la fõjja ch'ai avarizèva CS al fõsst AB la câriva pûra e põ t la mitèv lé

Câre *s.m.* carro (altra forma *câr*) che serviva per trasportare la canapa –LR *quãrind l'é dvintè biãrniche a la tulèvn un'ètre vòlte e la purtèvn in vátte al câre a cá, avèvan fât un'ètre mócce lá a cá*

Carghèr *v.* coprire ed appesantire il *pustõrî* con dei sassi in modo da farlo affondare (cfr. *fuindèr*); il suo contrario è *c'carghèr* (cfr.) –AB *al pustõrî l'èra inpustèr un quadrato di dieci per dieci fâs ad câriva di due o tre mani a secondo della profondità dl'âcua ch'ai é innd al masadûr e põ lighè cõrî dla cõrda in môd ch'al stéss... e põ dôpp al gnèva carghè cõrî i sâs di un certo peso per ottenere l'affondamento dal pustõrî, e quãrind l'èra stè sõtta l'âcua òt o nôv dé ch'i éran bèla abastãrîza, ai gnèva c'carghè, tôlt vî tótt i sâs in môd (sic) che ló al galegèva e poi l'indomani as lavèva la câriva manèla par manèla e põ la s cazèva só e põ l'aridèva ztãisa parché la s sughèss ch'l'èra bèla biãrniche dopo di che la gnèva cõlta un'ètra vòlta e sti manèl i gnèvan sèt o òt ala vòlta lighè e põ carghè su unî câr e purtè innd l'èra in duv ai gnèva al zilèndar e la gramadõura*

Cavalátt *s.m.* lo stesso che *baricátt da tirèr* (cfr.) –AB *as pasèva cõrî al cavalátt ch'as i mitèva in vátta e põ as tirèva tutte le canne che poi... as mitèvan... giãrî acsé... per mettere tótti al lórnghi in sãmm e al cûrti in sãmm*

Cavázze *s.f.* cavezza per gli animali, specialmente per i bovini; era fabbricata con una corda sottile di circa dieci o undici millimetri di diametro, che i nostri informatori hanno definito come *curdgîne* (cfr. *bicõrdal, cõrde, cuñplès d ingranâg', curdèr, curdgîne, curdõrî, filèr, gnîr, sõughe*) –AB *i curdèr... i avèvan... unî cuñplès d ingranâg' che i girèvan a mãrî* e poi avevano un riduttore che aumentavano i giri... *e põ (un ètar) inntõurn ala vétta l'avèva unî mócc' ad câriva e l filèva, al filèva ch'al fèva i curdõrî... dôpp i curdõrî che nó i ciamãrî i bicõrdal, quãrind i n avèvan fât quãtar o trî a secõrind dala grusázza i i*

mitêvan tótt inśámm e i curíténnuan a girêr, ai gnêva fòra la còrda... che cla gròsa i la ciamêvan la sòuga che i druvêvan i curítadérin da lighêr al cârg in vátta ai câr... e quáll lé i êrn i curdèr che i andêvn a cá, dali aziännd o dai curítadérin che i ciamêvan e i andêvn a fèr sta còrda che i n fêvan dla gròsa e dla sutìla äñric, perché pr esempio, la cavázza dal bìsti i avêvan una curdgîna che psêva èsar ad dîs o órîng' millîmetar... mentre invece la sòuga l'êra gròsa acsé la prê èsar ad trî zenitémmetar

Claziörin *s.f.* colazione a base di salsiccia, prosciutto e vino, che veniva consumata al mattino verso le otto; il lavoro di recupero della canapa dal macero, iniziato al mattino molto presto, proseguiva dopo la colazione fino a quando tutta la canapa non era stata recuperata –LR *e albure as magnêve as fêve la claziörin e dala claziörin as finêve ad fèr inçòse parché a se stindêve la câriva e pö s andêve pö a cá par lavêras ch'ai êran tótt puzlénit* - CS *la Ludie la dîs che l'arzdöure la purtêve la claziörin vêrs ali òt*

Còrde *s.f.* corda; la corda si preparava intrecciando fra di loro tre o quattro capi ottenuti in precedenza mediante la filatura (cfr. *filarérin* e relativi rimandi lessicali); cfr. anche *bicòrdal*, *cavázze*, *curiplès d ingranâg'*, *curdgîne*, *curdörin*, *filêr*, *gnîr*, *sòughe*; in particolare, per i due tipi fondamentali di corda, la *sòughe* e la *cavázze*, cfr. queste voci

Cöurt *s.f.* aia (cfr. *èrè*)

Curiplès (*s.m.*) **d ingranâg'**: insieme d'ingranaggi, macchina che, munita di un riduttore per aumentarne i giri, serviva a filare i capi necessari alla fabbricazione della corda (cfr. *bicòrdal*, *cavázze*, *còrde*, *curdèr*, *curdgîne*, *curdörin*, *filêr*, *gnîr*, *sòughe*) -AB *i curdèr... i avêvan... un curiplès d ingranâg' che i girêvan a mären e poi avevano un riduttore che aumentavano i giri... e pö (un ètar) inñurn ala vétta l avêva un mócc' ad câriva e l filêva, al filêva ch'al fêva i curdörin... dôpp i curdörin che nó i ciamären i bicòrdal, quännd i n avêvan fât quâtar o trî a secònd dala grusázza i i mitêvan tótt inśámm e i curíténnuan a girêr, ai gnêva fòra la còrda... che cla gròsa i la ciamêvan la sòuga che i druvêvan i curítadérin da lighêr al cârg in vátta ai câr... e quáll lé i êrn*

i curdèr che i andèvn a cá, dali aziärnd o dai curitadènni che i ciamèvan e i andèvn a fèr sta còrda che i ñ fèvan dla gròsa e dla sutìla ärric, perché pr esempio, la cavázza dal bìsti i avèvan una curdgîna che psèva èsar ad diś o óring' millímetar... mentre invece la söuga l'èra gròsa acsé la prè èsar ad trî zeritémmetar

Curdèr *s.m.* cordaio; cfr. *filarénni* e relativi rimandi lessicali; cfr. anche *bicòrdal*, *cavázze*, *còrde*, *curiplès d ingranâg'*, *curdgîne*, *curdönni*, *filêr*, *gnîr*, *söughe* -LM *ma i pasèvn una vòlte... cum i s ciamèvni... i curdèr -AB i curdèr... i avèvan... un coriplès d ingranâg' che i girèvan a männi e poi avevano un riduttore che aumentavano i giri... e pö (un ètar) intöurn ala vétta l avèva un mócc' ad cânva e l filèva, al filèva ch'al fèva i curdönni... döpp i curdönni che nó i ciamänni i bicòrdal, quärnd i n avèvan fât quatar o trî a secönn dala grusázza i i mitèvan tótt insámm e i curiténnuan a girêr, ai gnèva fòra la còrda... che cla gròsa i la ciamèvan la söuga che i druvèvan i curitadènni da lighêr al cârg in vátta ai câr... e quáll lé i èrn i curdèr che i andèvn a cá, dali aziärnd o dai curitadènni che i ciamèvan e i andèvn a fèr sta còrda che i ñ fèvan dla gròsa e dla sutìla ärric, perché pr esempio, la cavázza dal bìsti i avèvan una curdgîna che psèva èsar ad diś o óring' millímetar... mentre invece la söuga l'èra gròsa acsé la prè èsar ad trî zeritémmetar*

Curdgîne *s.f.* corda sottile, di circa dieci centimetri di diametro, con cui si fabbricava la *cavázze* (cfr. *bicòrdal*, *cavázze*, *còrde*, *curiplès d ingranâg'*, *curdèr*, *curdönni*, *filêr*, *gnîr*, *söughe*) -AB *i curdèr... i avèvan... un coriplès d ingranâg' che i girèvan a männi e poi avevano un riduttore che aumentavano i giri... e pö (un ètar) intöurn ala vétta l avèva un mócc' ad cânva e l filèva, al filèva ch'al fèva i curdönni... döpp i curdönni che nó i ciamänni i bicòrdal, quärnd i n avèvan fât quatar o trî a secönn dala grusázza i i mitèvan tótt insámm e i curiténnuan a girêr, ai gnèva fòra la còrda... che cla gròsa i la ciamèvan la söuga che i druvèvan i curitadènni da lighêr al cârg in vátta ai câr... e quáll lé i èrn i curdèr che i andèvn a cá, dali aziärnd o dai curitadènni che i ciamèvan e i andèvn a fèr sta còrda che i ñ fèvan dla gròsa e dla sutìla ärric, perché pr esempio, la cavázza dal bìsti i avèvan una curdgîna*

che psêva èsar ad dîs o órîng' millîmetar... mentre invece la sŭga l'êra gròsa acsé la prê èsar ad trî zenitémmetar

Curdòrî *s.m.* lo stesso che *bicòrdal* (cfr.)

Cûrt *agg.* corto, detto della misura degli steli della canapa –LR (*la cârive*) *la vá tirê la pió lónînghe la pió bèle cl'ètre misûre unî pôc pió cûrte* –CS *i operèri o i curtadérîni i tirêvn i garibórinî a secōnnd dla luîgázze e i fêvn al manèl prémme coi pió lónîng, pŏ cōrî quî d mež pŏ coi pió cûrt*

Ère *s.f.* spiazzo lastricato o coperto con un telo che facilitava la lavorazione dei prodotti agricoli; non corrispōnnde all'italiano *aia* che si rende con *cōurt* (cfr.) –AB *dopo di che* (vale a dire: dopo che la canapa è stata stesa ad asciugare una volta tolta dal macero) *csa bisŏggna fêr? bisŏggna... raccoglièrta, fêr di fâs e pŏ carchèri su unî câr e purtèri... inîd l'êra che lá só una féggna... CS una préllè?... AB nŏ una féggna... una féggna prŏpri*

Fâs *s.m.* fascio formato da diversi mannelli (cfr. *manèle*) –AB *as fêva i fâs ch'î êran zîrca acsé della lunghezza ch'ai n êra ad trî mêtar, ai n êra ad dû, ai n êra ad dû e zinçuärînta a secōnnd dla luîgázza dla câriva* –LR *e pŏ dôpp (la cârive) la vá mésse tŏtte inî manèle e inî fâs e purtè al masadûr* –CS *divèrsi manèl i fânîni unî fâs*

Féggne *s.f.* bica, covone –AB *dopo di che* (vale a dire: dopo che la canapa è stata stesa ad asciugare una volta tolta dal macero) *csa bisŏggna fêr? bisŏggna... raccoglièrta, fêr di fâs e pŏ carchèri su unî câr e purtèri... inîd l'êra che lá só una féggna... CS una préllè?... AB nŏ una féggna... una féggna prŏpri*

Filaréni *s.m.* filatoio domestico sostenuto da quattro piedi in legno; un pedale aziona una ruota la quale a sua volta mette in movimento una farfalla e un rocchetto; il rocchetto girando avvolge il filato che la filatrice deriva dalla fibra avvolta intorno alla rocchetta; oltre che col *filaréni* la canapa poteva essere filata anche col fuso (*fûs*), sia pure in modo più lento (cfr. *filêr, fûs, pá, pedèl, parpâje, rŏcche, rucátt*; cfr. anche *curdèr* coi relativi rimandi lessicali) –AB *quáll lé* (s'intenda: i tre tipi di fibra) *si ricava dalla teglia... quärînd l'é bèla stè pulé ... al gazôl*

che l é quáll ch'al vá inid la rucátta... che l é pö quáll ch'al vá inid al filarérin -CS inid al filarérin ai ère... quâtar pî e pö i ère AB al pedèl CS ch'al mitêve in muvimänrit la rôde AB la rôda... ch'ai èra däninr una côrda ch'la fêva andèr la parpâja... e l rucátt e cõn l'inêrzia la tirêva däninr al fil... tirê zö dala rōcca

Filêr *v.* filare, detto sia del lavoro svolto col *filarérin* o col *fûs* sia della filatura mediante la quale si preparavano i capi necessari alla fabbricazione della corda (cfr. *filarérin*, *fûs*, *pá*, *pedèl*, *parpâje*, *rōcche*, *rucátt*; cfr. anche *curdèr* coi relativi rimandi lessicali) -AB *i curdèr... i avêvan... un cõnplès d ingranâg' che i girêvan a mänin* e poi avevano un riduttore che aumentavano i giri... *e pö (un ètar) initurn ala vétta l avêva un mócc' ad cânva e l filêva, al filêva ch'al fêva i curdórin... döpp i curdórin che nó i ciamänin i bicôrdal, quänid i n avêvan fât quâtar o trî a secõnd dala grusázza i i mitêvan tótt inisámm e i curiténnuan a girêr, ai gnêva fòra la côrda... che cla gròsa i la ciamêvan la sōuga che i druvêvan i curitadérin da lighêr al cârg in vátta ai câr... e quáll lé i èrn i curdèr che i andèvn a cá, dali aziänid o dai curitadérin che i ciamêvan e i andèvn a fèr sta côrda che i n fêvan dla gròsa e dla sutìla äñric, perché pr esempio, la cavázza dal bìsti i avêvan una curdgîna che psêva èsar ad dîs o óring' millîmetar... mentre invece la sōuga l'èra gròsa acsé la prê èsar ad trî zeñtémmetar*

Furidèr *v.* affondare la canapa nell'acqua del macero per macerarne la fibra; i fasci erano disposti orizzontalmente in modo che le rispettive basi e cime si alternassero e si mantenesse così la stabilità dell'insieme affondato nell'acqua del macero; questa disposizione dei fasci era indicata con l'espressione (CS) *vultèr cõ pî inid al pustörin* (cfr. *pustörin*) -LR *inid dal masadûr (la cânve) la vîn mèsse däninr inid un zâirc' inid un quèdar lá cõn di sâs e la vá furidè ... la vá furidè méss bänin parché bisōggne andèr a furidèrle piänin piänin e ch'la vâghe zö piänin piänin parché se nõ s' la vá zö da una pèrt o da cl' ètre a se sfõnde incõse e lõure ai ère la sō zäninr apòste ch' i andèvan lá e i mitêvn i sù... a fêvan pö la file indiène da dèr i sâs dal prémm dala mócce infénin lá al masadûr, in quâtr o zéninc o sî zäninr ai éran äñric, e da lé a lasêvan lá*

a mói zérinc sî dé fenitärînt che l'âcue la n ère gnó mèrze -AB e pö par afundèri (vale a dire i mannelli riuniti in fasci a loro volta ordinati nel pustörîñ) as i mitêva di sâs che in quâtr o zérinc órîñ al la ciapêva e pö l i dêva a cl ètar pö l i dá a cl ètar e l arivêva in vátta al pustörîñ CS il passamano... as fêve la... la... cadärine AB fin quando l èra tótt sött'al'âcua

Fûs *s.m.* fuso (cfr. *filêr, filarérîñ, pá, pedèl, parpâje, rócche, rucátt*; cfr. anche *curdèr* coi relativi rimandi lessicali) –CS *usvéi ad lággn gròs inñd al mèz e a pórînte dai dû cû; la dône al la fêve girêr in tönnd e acsé al fil dla cârve al gnêve tórt e al s arvujêve tótt inñtourm a ló -LM al fûs l ère un bastörîñ che mi mèdar as al lighêve qué (s'intenda: in cintura) e pö l'i mitêve la marîlîne o quáll ch't filêv atâc al bastörîñ e pö t fêv la strisulîne (s'intenda: il filo) cinîne pö t la prilêv cõl dîde e pö t la lighêv atâc al fûs... che era lungo così (s'intenda: circa 20 cm.)... a due punte... e poi si abituava che uno la faceva girare e intanto che filava... si torceva; *chi n avêve brîse al filarérîñ AB i al filêvn a mârîñ... LM i fêvan* come un nodino... *alôure an se c'filêve brîse... dal fûs... e pö la ?* ca 6.50 (s'intenda: la madre di cui si parlva sopra) *ptalêve e tirêve zö e pö quärînd l'avêve fât cal pèz la tulêve ví cal tipo ad grupadérîñ e pö l'arvujêve a mârîñ...un metro, un metro e dieci... prémmè ch'al tuchéss tère parché in tère an girêve pió -AB al filarérîñ a mârîñ... la filatura a mano l'é gnó prémma ch'inventéssn al filarérîñ parché al n é mériñga néd da par ló**

Gazòl *s.m.* parte interna, tenera e pregiata, della verdura; per estensione la fibra più pregiata, ricavata dalla parte più interna dello stelo, dalla cui lavorazione si traeva il *ramdèl* (cfr.) –CS *al gazòl l é la pèrt pió inñterne e pió tärîndre dla verdûre, pr esärîñpi al gazòl dal radácc'; in prémmèvaire as andêve a radécc' inñd la tère arè, stra i madórîñ as truvêve di radécc' ch'i n avêvan gnärîñic ciapè al sòul, tótt biärîñic, di bî gazû -AB quáll lé (s'intenda: i tre tipi di fibra) si ricava dalla teglia... quärînd l'é bèla stè pulé ... al gazòl che l é quáll ch'al vá inñd la rucátta... che l é pö quáll ch'al vá inñd al filarérîñ CS quáll lé l é al ramdèl LM al ramdèl l é l prémm... pö i é la manèle, pö i é i tûz*

(per una distinzione più chiara fra *gazôl* e *ramdèl* cfr. la spiegazione che segue) -CS *al gazôl, l'á détt la Lîdie, l é la pèrt pió intêrne dla cârive, quâlle pö che quânnid la s lavörre i sèlte fòre al ramdèl... gazôl l é prémme ch'al sîe lavurè, ramdèl bèle lavurè*

Gnîr v. venire; *gnîr fòre* essere applicato (lett. 'venir fuori', 'uscire'), detto dell'introduzione di nuove tecniche; anche 'risultare come prodotto finale della lavorazione' (cfr. *bicôrdal, cavázze, curiplès d ingranâg', curdèr, curdgîne, curdórnî, filêr, söughe*) -AB *prémma ch'ai gnéss fòra l'attrezzatura mecânica la s tajêva cöl trjérî; i curdèr... i avêvan... unî coriplès d ingranâg' che i girêvan a mârî e poi avevano un riduttore che aumentavano i giri... e pö (un ètar) intöurn ala vétta l avêva un mócc' ad câriva e l filêva, al filêva ch'al fêva i curdórnî... dôpp i curdórnî che nó i ciamârî i bicôrdal, quânnid i n avêvan fât quâtar o trî a secönnnd dala grusázza i i mitêvan tótt inisámm e i curiténnuan a girêr, ai gnêva fòra la côrda... che cla gròsa i la ciamêvan la söuga che i druvêvan i curitadérî da lighêr al cârg in vátta ai câr... e quáll lé i êrn i curdèr che i andêvn a cá, dali aziânnid o dai curitadérî che i ciamêvan e i andêvn a fèr sta côrda che i n fêvan dla gròsa e dla sutîla ânnic, perché pr esempio, la cavázza dal bîsti i avêvan una curdgîna che psêva èsar ad díš o óring' millîmetar... mentre invece la söuga l'êra gròsa acsé la prê èsar ad trî zeintémmetar*

Gramadöure s.f. macchina gramolatrice (cfr. *gramátt, gramèr e gramarénnî*) che serviva per ripulire la canapa dagli stecchi dopo il trattamento col cilindro; quattro operai erano addetti a ricevere la fibra che usciva dalla macchina. Nel corso degli anni '30 la *gramadöure* sostituisce, con l'evoluzione della tecnologia, il *gramátt* -LR *inivèzi dôpp pö cönn l andèr dal tärîp ai è gnó la gramadöure, la gramadöure cönn una mâchine as fêve mârîniche fadîghe ânnic e pö la gnêve fâte un pô méi* CS *ai ère trái qualità LR la qualità i gnêve fòre dörîniche al ramdèl CS ch' l ère al pió férî LR la marîline e al cós... al tòz* -CS *prémme dla guère mé a vdêve ânnic i gramétt che ormái i n s druvêvan pió sötte al vultórnî dla stâle di Marîdinórnî* -AB fatto questo arrivava a tempo debito *la... gramadöura che c'ha al zilénndar ch'l è quáll ch'at*

rõrrip... che fa i canapoli... i stécc, al fá i stécc e avãrizza la téjja... CS la fibra la tájje la s ciâme AB ... la tájja -AB la gramadõura al la puléss da tótt i stécc... dopo di che as fá al mazôl... al mazôl ali érnî tótti sti manèl... arulé bãrnî e pö i s pôrtan in magazénî

Gramarénnî *s.m.* gramolatore (cfr. *gramadõure, gramátt e gramèr*) -LR *pö i gnêve l'arzdõure parché sti pôvar gramarénnî sti pôvar lavaidénî lá zö fra la pózze dla cânve e... i avêvan vójje ad magnèr ànnic, i avêvan fãm e alõure i purtêve pö l'arzdõure un pôc ad zuzézze o senö un pôc ad parsótt, alõure as mazêve al ninérî e as fêve la zuzézze in cá, e alõure as magnêve, as fêve la claziõrî e dala claziõrî as finêve ad fèr incôse parché a se stindêve la cânve e pö s aridêve pö a cá par lavèras ch' ai êran tótt puzlénî*

Gramátt *s.m.* arnese che serve per gramolare, cioè per ripulire dagli stecchi la fibra che è uscita dal cilindro (cfr. *gramadõure, gramèr, gramarénnî e zilénndar*); era formato da un cavalletto, su cui poggiava un corpo orizzontale, e da un'asta mobile che, abbassata, tratteneva la canapa dalla quale, tirando a mano, si toglievano gli stecchi; alla macchina lavoravano quattro o cinque operai, uno dei quali azionava l'asta mentre gli altri tiravano la fibra. Il *gramátt* fu sostituito dalla *gramadõure* nel corso degli anni '30 -LR *al zilénndar pö al la stiarichêve e i vgnêve zö tótt i stécc, i la pulêvan, i dêvn un pulòt in sömme, döpp ai êre i gramarénnî ch' i la gramêvan cõl gramátt a mãrî -CS l'êre un cavalátt cõr un âs féss pr al travêrs e un ètr âs ch' l' aridêve só e zö par tgnîr fáirme o lasèr la cânve par môd ad tirêr vî i stécc ch' i êrn avarizè -CS prémme dla guèrè mé a vdêve ànnic i gramétt che ormái i nî s druvêvan pió sotte al vultõrî dla stâle di Maïdinórnî*

Gramèr *v.* gramolare, maciullare gli steli della canapa per separarne la fibra dalle parti legnose (cfr. *gramadõure, gramarénnî, gramátt e zilénndar*) -LR *al zilénndar pö al la stiarichêve e i vgnêve zö tótt i stécc, i la pulêvan, i dêvn un pulòt in sömme, döpp ai êre i gramarénnî ch' i la gramêvan cõl gramátt a mãrî*

Grîze *s.f.* disposizione incrociata dei mazzi di canapa sul terreno, subito dopo il taglio; dopo questa prima essiccazione i mazzi erano sollevati dal terreno, sbattuti per terra per farne cadere le foglie e disposti in fasci a forma di cono (cfr. *prêlle* e *sbâtar*) –LR *la cârive... la vá tajè cõl trajénî e mésie in grîze* –AB *la câriva quänînd l'êra tajè at fêv dal grîz in tèra parché dôpp mgnêva sbâtarla quänînd l'êra sâcca*

Îlze *s.f.* (dim. *ilzòt* cfr.) treggia slitta che serviva per trasportare la canapa dalla sponda del macero al prato su cui era stesa ad asciugare fino a diventare completamente bianca (cfr. *slétte*); alcuni parlanti, che hanno scarsa dimestichezza col termine, hanno coniato la forma errata *illse* –CS *sé sé la Ludîe l'á détt l'îlze* –CS *la Ludîe la m á minziunè l'illse* [vale a dire *îlze*] *par telêfon prémme l'avêve c'cõurs ad slétte.* –AB *Dopo ai vîn un lavurîr pesänîrit ch'l é quáll ad lavèr la câriva... al curîsésst d aváir una tèvla cõrî dû pirû ch'i s mitêvn in fõnnnd al'âcua in môd da stèri in vátta e põ t tulêv al manèl e põ t i lavêv e põ t i lavêv e põ t i cazêv só... in vátta a un ilzòt* –AB (*l'îlza*) *che cus'êrni... dû pèl cõrî dû di travêrs CS sé cõrî dal travêrsi AB e una cadârîna e põ i i tâcan... al bîsti o un cavâl o csé e quel al trasîna sti manèl lá in duv' i érî da ztârîndar*

Ilzòt *s.m.* diminutivo di *îlze* (cfr.); nel corso della conversazione i parlanti hanno costruito la forma *lilzòt*, nata dall'iniziale incomprendimento del racconto altrui e poi subito riconosciuta come errata; per scarsa dimestichezza col termine è stata coniato anche la forma errata *illse* –AB *Dopo ai vîn un lavurîr pesänîrit ch'l é quáll ad lavèr la câriva... al curîsésst d aváir una tèvla cõrî dû pirû ch'i s mitêvn in fõnnnd al'âcua in môd da stèri in vátta e põ t tulêv al manèl e põ t i lavêv e põ t i lavêv e põ t i cazêv só... in vátta a un ilzòt* CS *un linzòt?* AB *sé, un'îlza* CS *â êcco la gêve la Ludîe... lî l'á détt illse* [vale a dire *îlze*] *mo as dîrá l'êllse... cus'êle l'êllse?*

Inpustèr *v.* sistemare i fasci di canapa legandoli l'uno con l'altro in modo da costruire il *pustõrîrî* (cfr.) –AB *al pustõrîrî l'êra inpustèr* un quadrato di dieci per dieci *fâs ad câriva* di due o tre mani a secondo della profondità *dl'âcua ch'ai é innd al masadûr e põ lighê cõrî dla cõrda*

in môd ch'al stéss... e pö döpp al gnêva carchè cõri i sâs di un certo peso per ottenere l'affondamento dal pustõrri, e quãrind l'êra stè sotta l'âcua òt o nôv dé ch'i êran bèla abastãriza, ai gnêva c'carchè, tòlt vî tótt i sâs in môd (sic) che ló al galegêva e poi l'indomani as lavêva la câriva manèla par manèla e pö la s cazêva só e pö l'andêva ztáisa parché la s sughèss ch'l'êra bèla biãrrica dopo di che la gnêva còlta un'ètra vòlta e sti manèl i gnêvan sèt o òt ala vòlta lighê e pö carchè su un câr e purtè in d l'êra in duv ai gnêva al zilénndar e la gramadõura

Lasèr v. lasciare; *lasèr lá*, lasciar crescere la pianta nel campo dopo la semina; anche lasciare la canapa esposta al sole perché diventi bianca –LR *la câriva la s é sãrripar sumnè ala prémmevãire e pö la s lâse lá férrî a utábbar.. nõ a agõsst, la vá tajè a agõsst* -LR *e da lé* (s'intenda: dopo che la canapa è stata prelevata dal macero e ripulita) *a la lasêvan lá al sòul ch' la dvintêve biãrriche*

Lavañdèrri s.m. lavandaio, operaio che lava e pulisce la canapa -LR *pö i gnêve l'arzdõure parché sti pôvar gramarèrri sti pôvar lavañdèrri lá zö fra la pózze dla câriva e... i avêvan vójje ad magnèr ãrriic, i avêvan fãm e alõure i purtêve pö l'arzdõure un pôc ad zuzézze o senõ un pôc ad parsótt, alõure as mazêve al ninèrri e as fêve la zuzézze in cá, e alõure as magnêve as fêve la claziõrri e dala claziõrri as finêve ad fèr incõse parché a se stinðeve la câriva e pö s andêve pö a cá par lavèras ch' ai êran tótt puzlèrri*

Lavèr v. lavare, ripulire la canapa dopo il periodo di macerazione (per questa fase della lavorazione cfr. *ilze* e *ztãrriidar*) –LR *döpp as i andêve ala matìne prèst a lavèrle a tirêr vî al fàs e a lavèrle manèle par manèle e pö a la ztinðevan in vátte ala spõnnde dal mašadûr... a la tulêvan só da lavèr e pö da sbiarichèr só al sòul* –AB *Dopo ai vîn un lavurîr pesãrriit ch'l é quáll ad lavèr la câriva... al curisèsst d aváir una tèvla cõri dû pirû ch'i s mitêvn in fõnnd al'âcua in môd da stèri in vátta e pö t tulêv al manèl e pö t i lavêv e pö t i lavêv e pö t i cazêv só... in vátta a un ilzòt*

Lavurîr s.m. lavorazione, ciclo produttivo –AB *al lavurîr dla câriva l'êra fât in cla manîra qué*

Lilzòt *s.m.* forma errata, coniata dai parlanti, per *l ilzòt* (cfr. *ilzòt*)

Lónrìng *agg.* lungo, detto della misura degli steli della canapa -LR (*la cârive*) *la vá tirê la pió lónrìnghe la pió bèle cl'ètre misûre un pôc pió cûrte* -CS *i operèri o i cuitadérini i tirêvn i garibónini a secõnd dla lungázze e i fêvn al manèl prémme coi pió lónrìng, pö cõri quí d mèz pö coi pió cûrt*

Männi *s.f.* mano; strato di fasci di canapa nel *pustõrini* -AB *e pö i* (s'intenda: i fasci formati coi mannelli di canapa) *s carghêvn in vátte i câr e i s purtêvn al masadûr, al masadûr cs'as fêva? as fêva al pustõrini ch'i êran trái männi ad fâs ad câriva* -AB *al pustõrini l'êra inpustèr un quadrato di dieci per dieci fâs ad câriva di due o tre mani a secondo della profondità dl'âcua ch'ai é inid al masadûr e pö lighê cõri dla cõrda in môd ch'al stéss... e pö dôpp al gnêva carghè cõri i sâs di un certo peso per ottenere l'affondamento dal pustõrini, e quãrind l'êra stè sõtta l'âcua òt o nôv dé ch'i êran bèla abastãriza, ai gnêva c'carghè, tòlt ví tótt i sâs in môd (sic) che ló al galegêva e poi l'indomani as lavêva la câriva manèla par manèla e pö la s cazêva só e pö l'andêva ztãisa parché la s sughéss ch'l'êra bèla biãrrica dopo di che la gnêva cõlta un'ètra vòlta e sti manèl i gnêvan sèt o òt ala vòlta lighê e pö carghè su un câr e purtè inid l'êra inid ai gnêva al zilénndar e la gramadõura*

Manlìne o **manèle** *s.f.* dopo il *ramdèl* (cfr.), fibra di seconda scelta della canapa -CS *dala gramadõure o dal gramátt i saltêve fòre al ramdèl, ch'l'êre la pèrt pió fine dla câriva, la manlìne, ch' l' êre mãrnic fine, e al tòz ch' l'êre al pió scadãrnit, cõl ramdèl e la manlìne as fêve la táile mgnõure, pr i linzû, pr i sugamãrni e pr al tvái; quãsste l'êre la lavuraziõrni di cuitadérini cõl tlèr; la câriva ch'la gnêve fòre dal stabilimãrnit (cfr. bâle) l'andêve invêzi vindó* -CS *la diferãrize fra ramdèl, manèle e tòz?... AB quáll lé* (s'intenda: i tre tipi di fibra) *si ricava dalla teglia... quãrind l'ê bèla stè pulé ... al gazòl che l é quáll ch'al vá inid la rucátta... che l é pö quáll ch'al vá inid al filarèrni CS quáll lé l é al ramdèl LM al ramdèl l é l prémme... pö i é la manèle, pö i é i tûz... ch'i énn chi grûs, chi linzû grûs CS mo cal lavurîr qué quãrind al tâct a fèr...sta distinziõrni ad raandèl, manèle e tûz? LM ma i pasêvn*

una vòlte... cum i s ciamèvni... i curdèr AB sì però questo qui *l é un lavurîr ch'al vîn dôpp... quânrîd a sânrî arivê ch'avânrî détt che la mazôla la vá dânrîtar inid al magazérînr dôpp da lé o la vá viridó al comerciânrînr* e una piccola parte *la vá ala cá che cal dòn... cum s ciamèval quâll lá che al la puléss...* CS *â sé una spêzie ad pêtan* AB *è cal pêtan* LM *l é lé che i vîn al ramdèl* e scelgono la prima, la seconda e l'ultima... AB *ai vîn vî la stôppa e i avânrîza* la teglia pura LM *ai é al fil, quânrîd i dîšn i linzû d fil, i érnî i pió pregè e pö dôpp ai é al marîlîn, i érnî al secõnnnd e pö ai é i tûz ch'î érnî chi grûs* CS *ch'as fêve i burâz* LM *ch'as filêve*

Maşadûr *s.m.* macero; esiste anche la variante *mèşar* –AB *e pö i s carghêvn in vátte i câr e i s purtêvn al maşadûr, al maşadûr cs'as fêva? as fêva al pustõnrînr ch'î éran trái mânrî ad fâs ad cânrva* – LR *inid al mèşar intânrînr ch'la dvirntéss biânrîrche... l'é bèle inid al mèşar*

Magazérînr *s.m.* magazzino –AB *la gramadõura al la puléss da tótt i stécc...* dopo di che *as fá al mazôl... al mazôl ali érnî tótti sti manèl... arulè bânînr e pö i s pôrtan in magazérînr*

Manèle *s.f.* mannello; come sinonimo di *marîlîne* indica la fibra di seconda scelta della canapa (cfr. *marîlîne, ramdèl e tòz*); *métrr in manèle* legare in mannelli; più mannelli formavano un fascio (cfr. *fâs*) –LR *e pö dôpp (la cânrve) la vá mèsse tótte in manèle e in fâs e purtè al maşadûr* –CS *divêrsi manèl i fânrînr un fâs*

Marafõnrînr *s.m.* scarto nella selezione e nella lavorazione della canapa dopo la tiratura; detto anche *patózz* o *schèrt* (cfr.) –CS *in ûltum i avânrîzêve al schèrt ch'al s ciamêve marafõnrînr, i n éran pió dal manèl ma tótt un arvujõnrînr*

Mazôle *s.f.* mazzo di fibra arrotolata e conservata nei magazzini dopo essere stata pulita dagli stecchi mediante la *gramadõure* –AB *la gramadõura al la puléss da tótt i stécc...* dopo di che *as fá al mazôl... al mazôl ali érnî tótti sti manèl... arulè bânînr e pö i s pôrtan in magazérînr* –AB *la mazôla la vá dânrîtar inid al magazérînr dôpp da lé o la vá viridó al comerciânrînr* e una piccola parte *la vá ala cá*

Mèz *agg.* di misura media, detto degli steli di canapa –CS *i operèri o i curitadèrni i tirèvn i garibórn a secōnd dla luigázze e i fèvn al manèl prémme coi pió lórnig, pō cōrn quî d mèz pō coi pió cûrt*

Méttar *v.* mettere; *méttar lé* mettere da parte (lett. ‘mettere lì’) una certa quantità di prodotto per passare a lavorarne dell’altro o per preparare una fase successiva della lavorazione –AB *al trajèrni l é una lâma acsé e pō l á un mândig lórnig un mêtar e da stèr in pî té at tajèv la câriva, t in fèv una manèla e pō t la mitèv lé*

Pá *s.m.* piede; il filatoio (*filarèrni*) era sostenuto da quattro piedi (cfr. *filarèrni, filèr, fûs, pedèl, parpâje, rōcche, rucátt*; cfr. anche *curdèr* coi relativi rimandi lessicali) –CS *inid al filarèrni ai ère... quâtar pî e pō i ère* AB *al pedèl* CS *ch'al mitève in muvimèrni la rôde* AB *la rôda... ch'ai èra dèrni una cōrda ch'la fèva andèr la parpâja... e l rucátt e cōrn l'inèrzia la tirèva dèrni al fil... tirè zō dala rōcca*

Parpâje *s.f.* farfalla, parte del *filarèrni*, che, fissata al *rucátt*, ne aumentava la velocità grazie all’inerzia del suo peso e rendeva più efficace la filatura; la farfalla era dotata di uncini attraverso i quali passava il filo prima di avvolgersi intorno al *rucátt* (cfr. *filarèrni, filèr, fûs, pá, pedèl, rōcche, rucátt*; cfr. anche *curdèr* coi relativi rimandi lessicali) –CS *inid al filarèrni ai ère... quâtar pî e pō i ère* AB *al pedèl* CS *ch'al mitève in muvimèrni la rôde* AB *la rôda... ch'ai èra dèrni una cōrda ch'la fèva andèr la parpâja... e l rucátt e cōrn l'inèrzia la tirèva dèrni al fil... tirè zō dala rōcca* –CS *la parpâje l'avève una file ad raipèrni che dèrni i pasève al fil ch'l andève inid al rucátt*

Patózz *s.m.* lo stesso che *marafōrni* (cfr.): era lo scarto dopo la tiratura - LR *e inid la fèrni ai è al cōs... al patózz* –AB *(al patózz) l é al schèr dla câriva dōpp la tiradûra* che in molti casi è usato, in molti casi è distrutto; *chi al druvèva i al druvèvan par fèr dla stōppa (ch'l'è) al prodotto ûltim dla câriva; i n andèvan bra tótt a fuindèr inid la Lôrg-na... al patózz chi al fuindèva... i al fuindèvan come la câriva, però nó in dimónndi chès a l brusèvan parchè* (sic) *era un prodōtt insignificèrni* –AB *patuzèr l èra andèr a cójjar al patózz* –CS *al marafōrni al dève pō fòre al tòz*

Patuzêr *v.* spigolare la canapa; in questo senso si usa anche *spiglêr*
-AB *patuzêr l'êra aridèr a cójjar al patózz* -LM *ai ò in mārñit*
ch'aridêvn a spig-lêr la cârve

Pedèl *s.m.* pedale; asse di legno che, mosso dal piede, azionava la ruota del *filarèrñ* (cfr. *filarèrñ*, *filêr*, *fûs*, *pá*, *parpâje*, *röcche*, *rucátt*; cfr. anche *curdèr* coi relativi rimandi lessicali) -CS *al pedèl l'êre un âs ad lággn ch'al mitêve in muvimärñit la rôde dal filarèrñ* -CS *inid al filarèrñ ai êre... quâtar pî e pö i êre* AB *al pedèl* CS *ch'al mitêve in muvimärñit la rôde* AB *la rôda... ch'ai êra därñitr una côrda ch'la fêva aridèr la parpâja... e l rucátt e cõñ l'inêrzia la tirêva därñitr al fil... tirê žö dala rôcca*

Pirôl *s.m.* gradino di un'asse di legno mobile che, quando si toglieva la canapa dal macero, si poneva sulla sponda e serviva come base sicura per sporgersi sull'acqua -AB Dopo *ai vîn un lavurîr pesärñit ch'l é quáll ad lavèr la cârva... al curisésst d aváir una tèvla cõñ dû pirû ch'i s mitêvn in fõnnd al'âcua in môd da stèri in vátta e pö t tulêv al manèl e pö t i lavêv e pö t i lavêv e pö t i cazêv só... in vátta a un ilzòt*

Préle *s.f.* fasci conici in cui erano riuniti gli steli di canapa fino alla loro completa essiccazione -LR (*la cârve*) *quärñid l'ê stè in grîze sucuärñit dé la vá sbató da tûr vî tótti al fói i avärñize la cõs (cioè al gambõrñ) nátte e pö la s métt in préle e dala préle la s métt söure al baricátt da tirêr* -AB Dopo *ètar dû dé* (s'intenda: due giorni dopo che la canapa era stata sbattuta per liberare il fusto dalle foglie) *la s aridêva a tûr só e as fêva al préll... CS una préle? AB una prélla a cono* -AB dopo di che (vale a dire: dopo che la canapa è stata stesa ad asciugare una volta tolta dal macero) *csa bisöggna fèr? bisöggna... raccoglierla, fèr di fâs e pö carghèri su un câr e purtèri... inid l'êra che lá só una féggna... CS una préle?... AB nõ una féggna... una féggna pròpri*

Pustõrñ *s.m.* l'insieme dei fasci (cfr. *fâs* e *manèle*) disposti in forma irregolare, fra quadrata e circolare, e affondati nel macero sul fondo del quale erano trattenuti mediante dei sassi; i fasci restavano a macerare per un periodo da cinque ad otto giorni a seconda della temperatura dell'acqua: quando questa era marcita acquisiva un colore

verdastrò, segno che la canapa aveva ormai raggiunto un buon grado di sbiancatura –AB *e pŏ i s carghêvn in vátte i câr e i s purtêvn al masadûr, al masadûr cs'as fêva? As fêva al pustŏrîñ ch'i êran trái mârîñ ad fâs ad câriva* –AB *e pŏ par afundèri* (i mannelli di canapa già ordinati nel *pustŏrîñ*) *as i mitêva di sâs che in quâtr o zérînc órîñ al la ciapêva e pŏ l i dêva a cl ètar pŏ l i dá a cl ètar e l arivêva in vátta al pustŏrîñ* CS il passamano... *as fêve la... la... cadârîne* AB fin quando *l êra tótt sŏtt' al'âcua* –AB *al pustŏrîñ l êra inpustèr* un quadrato di dieci per dieci *fâs ad câriva* di due o tre mani a secondo della profondità *dl'âcua ch'ai é inid al masadûr e pŏ lighê cŏrñ dla cŏrda in môd ch'al stéss... e pŏ dôpp al gnêva carghè cŏrñ i sâs* di un certo peso per ottenere l'affondamento *dal pustŏrîñ, e quârînd l êra stè sŏtta l'âcua òt o nôv dé ch'i êran bèla abastârîrîza, ai gnêva c'carghè, tŏlt ví tótt i sâs in môd* (sic) *che ló al galegêva* e poi l'indomani *as lavêva la câriva manèla par manèla e pŏ la s cazêva só e pŏ l'aridêva ztáisa parché la s sughèss ch'l'êra bèla biârîrîca* dopo di che *la gnêva cŏlta un'ètra vŏlta e sti manèl i gnêvan sèt o òt ala vŏlta lighê e pŏ carghè su unî câr e purtè inid l'èra iniduv ai gnêva al zilénndar e la gramadŏura* –CS *al pustŏrîñ l é la mŏcce di fâs ch'i érnî stè fundè inid al masadûr* –CS *la Ludîe la dîs ch'al pustŏrîñ al n îre bra regolèr, l îre a mèz stra unî zâirc' e unî quèdar, lí la dîs ânînc che la câriva la stêve zŏ sèt o òt dé secŏnnd ch' al fŏss pió cheld o pió frássc e ch' la gnêve só da mói scuêsi biârîrîche*

Quèdar *s.m.* quadrato, detto della forma quadrata del del *pustŏrîñ* (cfr. *zâirc' e pustŏrîñ*) – LR *inid dal masadûr (la câriva) la vîn mésse dârînr inid unî zâirc' inid unî quèdar lá cŏrñ di sâs e la vá fundè* - CS *la Ludîe la dîs ch'al pustŏrîñ al n îre bra regolèr, l îre a mèz stra unî zâirc' e unî quèdar*

Ramdèl o **raîndèl** *s.m.* la parte più pregiata della fibra di canapa (cfr. *manèle e tòz*) –CS *dala gramadŏure o dal gramátt i saltêve fŏre al ramdèl, ch' l êre la pèrt pió fîne dla câriva, la marlîne, ch'l'êre mârînc fîne, e al tòz ch' l êre al pió scadârînt, cŏl ramdèl e la marlîne as fêve la táile mgnŏure, pr i lirîzû, pr i sugamârîñ e pr al tvái; quásste l'êre la*

lavoraziōnni di curitadēnni cōl tlēr; la cārve ch' la gnēve fōre dal stabilimānnit (cfr. bâle) l' aridēve invēzi viindó –CS la diferānnize fra ramdèl, manèle e tōz?... AB quáll lé (s'intenda: i tre tipi di fibra) si ricava dalla teglia... quānnid l'é bèla stè pulé ... al gazôl che l é quáll ch'al vá inid la rucátta... che l é pō quáll ch'al vá inid al filarēnni CS quáll lé l é al ramdèl LM al ramdèl l é l prémm... pō i é la manèle, pō i é i tūz... ch' i énni chi grūs, chi linzû grūs CS mo cal lavorîr qué quānnid al tâct a fèr...sta distinzziōnni ad rañdèl, manèle e tūz? LM ma i pasēvn una vólte... cum i s ciamēvni... i curdèr AB sì però questo qui l é un lavorîr ch'al vîn dōpp... quānnid a sārni arivê ch'avānni détt che la mazôla la vá dānnitar inid al magazēnni dōpp da lé o la vá viindó al comerziānnit e una piccola parte la vá ala cá che cal dòn... cum s ciamēval quáll lá che al la puléss... CS â sé una spēzie ad pètan AB è cal pètan LM l é lé che i vîn al ramdèl e scelgono la prima, la seconda e l'ultima... AB ai vîn vî la stōppa e i avānniza la teglia pura LM ai é al fil, quānnid i dīsn i linzû d fil, i énni i pió pregè e pō dōpp ai é al marlîn, i énni al secōnnid e pō ai é i tūz ch' i énni chi grūs CS ch'as fève i burâz LM ch'as filêve

Röcche dim. **rucátte** *s.f.* attrezzo intorno a cui si avvolgeva la fibra pronta per essere filata; era costituito da un'asta in cima alla quale si poneva uno spessore di materiale vario (es. legno o cartone) intorno al quale avvolgere la fibra (cfr. *filarēnni, filêr, fûs, pedèl, pá, röcche, rucátt*; cfr. anche *curdèr* coi relativi rimandi lessicali) -AB *quáll lé* (s'intenda: i tre tipi di fibra) si ricava dalla teglia... *quānnid l'é bèla stè pulé ... al gazôl che l é quáll ch'al vá inid la rucátta... che l é pō quáll ch'al vá inid al filarēnni* -CS *inid al filarēnni ai ère... quâtar pî e pō i ère* AB *al pedèl* CS *ch'al mitêve in muvimānnit la rôde* AB *la rôda... ch'ai èra dānnitr una cōrda ch'la fèva andèr la parpâja... e l rucátt e cōn l'inêrzia la tirêva dānnitr al fil... tirê zō dala rōcca*

Rucátt *s.m.* parte del *filarēnni* costituita da un cilindro in legno azionato dalla ruota a sua volta mossa dal pedale; intorno al *rucátt* si avvolgeva il filato (cfr. *filarēnni, filêr, fûs, pá pedèl, parpâje, röcche*; cfr. anche *curdèr* coi relativi rimandi lessicali) -CS *al rucátt l ère un zilēnnidar ad*

lággn ch'al girêve in tōnnd mòs dala rôde e dala parpâje pr arvujêr al fil che la dōne la filêve -CS inid al filarēnī ai êre... quâtar pî e pō i êre AB al pedèl CS ch'al mitêve in muvimānīt la rôde AB la rôda... ch'ai êra dānīntr una cōrda ch'la fêva aridèr la parpâja... e l rucâtt e cōn l'inêrzia la tirêva dānīntr al fil... tirê zō dala rōcca

Rucâtte s.f. diminutivo di *rōcche* (cfr.)

Rulêr v. premere la terra col rullo dopo la semina per compattarla e facilitare la germinazione del seme (diverso da *arulêr*, cfr.) –CS *rulêr la tère al vōl dīr parzèr la tère dōpp la sāmme parché la smānīt la žarmōjje*

Sâs s.m. sasso; i sassi erano posti sui fasci di canapa perchè col loro peso li mantenessero immersi nell'acqua del macero –LR *dal masadûr (la cânive) la vīn mēsse dānīntr inid un zāirc' inid un quèdar lá cōn di sâs e la vá fundè ... la vá fundè méss bānīn parché bisōggne aridèr a fundèrle piānīn piānīn e ch'la vâghe zō piānīn piānīn parché se nō s' la vá zō da una pèrt o da cl' ètre a se sfōnnde in cōse e lõure ai êre la sō zānīt apòste ch' i aridēvan lá e i mitēvn i sū... a fēvan pō la file inidēne da dèr i sâs dal prém dala mōcce in fēnīn lá al masadûr, in quâtr o zérīnc o sī zānīt ai êran ānīnc, e da lé a lasēvan lá a mói zérīnc sī dé fenitānīt che l'âcue la n êre gnó mèrze*

Šbâtar v. sbattere: fase della lavorazione della canapa che si svolgeva circa tre giorni dopo il taglio e che consisteva nello sbattere i fusti contro il terreno in modo da distaccarne le foglie ormai secche (cfr. *câniva*) –LR *(la cânive) quānīd l'é stè in grīze sucuānīt dé la vá sbatō da tūr vī tōtti al fōi, i avānīze la cōs (cioè al gambōrīn) nātte -AB pasè trī dé zīrca cōn al sōul d agōsst la fōjja la se schèva e alōura bisūgnèva pasèr a sbâtarla ch'ai caschèva la fōjja ch'ai avānīzèva CS al fōsst AB la câniva pūra e pō t la mitēv lé -AB la câniva quānīd l'êra tajè at fèv dal grīz in tèra parché dōpp mgnèva sbâtarla quānīd l'êra sâcca*

Šbianchèr v. rendere bianco, detto del processo di ulteriore sbiancatura della canapa, già iniziato nel macero, mediante esposizione al sole; in questo modo la canapa diventa bianca (*dvīntèr biānīche*) –LR *a la tulēvan só da lavèr e pō da šbianchèr só al sōul -AB la stā ztāiša trī o*

quâtr o zérnic dé s'an piôv brîsa parché s'al piôv ai vól de pió... CS la dvärnîte biärniche â AB l'é dvintè biärnica quärnid t la tû só la dvärnita bèla biärnica

Schèras *v.* seccarsi (cfr. anche *câriva*) –AB *pasè trî dé zârca cõn al söl d agõsst la fójja la se schèva e alõura bisugnèva pasèr a sbâtarla ch'ai caschèva la fójja ch'ai avanzèva CS al fósst AB la câriva pûra e pö t la mitèv lé*

Schèrt *s.m.* scarto nella selezione della canapa; detto anche *marafõrni* o *patózz* (cfr.) –CS *in ûltum i avanzève al schèrt ch'al s ciamève marafõrni, i n êran pió dal manèl ma tótt un arvuõrni*

Şgardâz *s.m.* attrezzo che serviva per districare (cfr. *şgardazèr*) la fibra; era formato da un piano irto di punte di ferro e fra le punte si faceva passare, tirandola e districandola, la fibra della canapa –CS *al şgardâz l îre un usvéi fât cõn un âs e dal pónrit ad fèr, as tirève la câriva stra l pónrit ch' i l'avrévan pulid*

Şgardazèr *v.* districare le fibre per renderle filabili; questa operazione si eseguiva con lo *şgardâz* (cfr.) dopo che la fibra era uscita dal cilindro e dal *gramátt* (cfr.) o, in epoca successiva, dalla *gramadõure* (cfr.) –CS *avrîr pulid la lène o la câriva par môd ch' la s pòse filèr*

Sõughe *s.f.* corda grossa, di circa tre centimetri di diametro, con la quale si fissavano i carichi sui carri (cfr. *bicõrdal*, *cavázze*, *cõrde*, *curiplès d ingranâg'*, *curdèr*, *curdgîne*, *curdõrni*, *filèr*, *gnîr*) –AB *i curdèr... i avèvan... un coriplès d ingranâg' che i girèvan a mârni e poi avevano un riduttore che aumentavano i giri... e pö (un ètar) iritõurn ala vétta l avèva un mócc' ad câriva e l filèva, al filèva ch'al fèva i curdõrni... dôpp i curdõrni che nó i ciamârni i bicõrdal, quärnid i n avèvan fât quâtar o trî a secõnnd dala grusázza i i mitèvan tótt inisámm e i cunténnuan a girèr, ai gnèva fòra la cõrda... che clà gròsa i la ciamèvan la sõuga che i druvèvan i cuntadèrni da lighèr al cârg in vátta ai câr... e quáll lé i êm i curdèr che i aridèvn a cá, dali aziärnid o dai cuntadèrni che i ciamèvan e i aridèvn a fèr sta cõrda che i n fèvan dla gròsa e dla sutîla ärnic, perché pr esempio, la cavázza dal bìsti i avèvan*

una curdgîna che psêva èsar ad dîs o óring' millímetar... mentre invece la sŏuga l'èra gròsa acsé la prê èsar ad trî zenitémmetar

Ślétte *s.f.* termine generico ad indicare la slitta che serviva per trasportare la canapa, bagnata e pesante dopo la macerazione, lontano dalla sponda del macero; il termine specifico è *îlze* (cfr.) -LR *e pŏ a la ztîndêvan in vátte ala spŏnnde dal masadûr e da lé la s mitêve in vátte ala ślétte, una spêzie ad ślétte*

Spig-lêr *v.* lo stesso che *patuzêr* (cfr.) -LM *ai ō in mánnt ch'aridêvn a spig-lêr la cârive*

Stánndar *v.* lo stesso che *ztánndar* (cfr.)

Stöppa *s.f.* stoppa -AB *ai vîn ví la stŏppa e i avänriza* la teglia pura

Sumnèr *v.* seminare -LR *la cârive la s é sännpär sumnè ala prémmeváire* -AB *as sumnêva* dunque alla fine di marzo *ala fénn ad mèrz... e la s aridêva a tajèr quännd l'èra madûra ai trî o ai quâtar d agŏsst*

Tajèr *v.* tagliare, raccogliere tagliando -AB *as sumnêva* dunque alla fine di marzo *ala fénn ad mèrz... e la s aridêva a tajèr quännd l'èra madûra ai trî o ai quâtar d agŏsst*

Tájje *s.f.* teglia, attrezzo da cucina; nella lavorazione della canapa, fibra della canapa -AB fatto questo arrivava a tempo debito *la... gramadŏura* che c'ha *al ziléndar ch'l è quáll ch'at rŏrrip...* che fa i canapoli... *i stécc, al fá i stécc e avänriza la téjja...* CS la fibra *la tájje la s ciâme* AB ... *la tájja*

Tiradûre *s.f. dla cârive* l'operazione del tirare la canapa; cfr. *tirêr*

Tirêr *v.* selezionare gli steli della canapa tirandoli per la cime e riunendoli in mazzi in base alla lunghezza (cfr. *lónng, mèz, cûrt, patózz, schèrt e marafŏrín*) e per questa operazione si usava il *baricátt da tirêr* o *cavalátt* (cfr.) -AB *as pasêva cŏn al cavalátt ch'as i mitêva in vátta e pŏ as tirêva* tutte le canne che poi... *as mitêvan... giänri acsé...* per mettere *tótti al lónngghi inśámm e al cûrti inśámm* -LR *e pŏ la s métt in prélle e dala prélle la s métt sŏure al baricátt da tirêr.* Con l'espressione *tirêr só la cârive dal masadûr* (o *da mói*) si indica la rimozione della canapa dal macero perché fosse posta ad asciugare al

sole e a sbiancare ulteriormente (cfr. *šbianrichè*) sul prato ove era trasportata mediante l'*ilze* (cfr.) –CS *as tirève só i fâs dal masadûr, as lavève la cârive manèle par manèle e i òman i la cazêvan in vátte ala spõnnde*

Tòz s.m. dopo il *ramdèl* e la *manlîne*, la parte meno pregiata della fibra di canapa –CS *dala gramadõure o dal gramátt i saltève fòre al ramdèl, ch' l' ère la pèrt pió fine dla cârive, la manlîne, ch' l' ère mánric fine, e al tòz ch' l' ère al pió scadänrit e la Ludîe la m á détt che cõl tòz filê as fêve dla táile pr i burâz da cusîne e pr i sacórî di òman ch' i andêvn a pudèr* –CS *la diferännze fra ramdèl, manèle e tòz?...* AB *quáll lé* (s'intenda: i tre tipi di fibra) si ricava dalla teglia... *quännid l' é bèla stè pulé ... al gazòl che l' é quáll ch' al vá inid la rucátta... che l' é pö quáll ch' al vá inid al filarénî* CS *quáll lé l' é al ramdèl* LM *al ramdèl l' é l' prémm... pö i é la manèle, pö i é i tûz... ch' i érnî chi grûs, chi linzû grûs* CS *mo cal lavurîr que quännid al tâct a fèr...sta distinziõnn ad ranidèl, manèle e tûz?* LM *ma i pasêvn una vòlte... cum i s ciamêvni... i curdèr* AB sì però questo qui *l' é un lavurîr ch' al vîn dôpp... quännid a sârî arivè ch' avânî détt che la mazòla la vá dârîntar inid al magazénî dôpp da lé o la vá viadó al comerciänrit e una piccola parte la vá ala cá che cal dòn... cum s ciamêval quáll lá che al la puléss...* CS *â sé una spèzie ad pètan* AB *è cal pètan* LM *l' é lé che i vîn al ramdèl e scelgono la prima, la seconda e l'ultima...* AB *ai vîn vî la stõppa e i avânza la teglia pura* LM *ai é al fil, quännid i dîsn i linzû d fil, i érnî i pió pregè e pö dôpp ai é al manlîn, i érnî al secõnnid e pö ai é i tûz ch' i érnî chi grûs* CS *ch' as fêve i burâz* LM *ch' as filève*

Trajénî s.m, falcetto –LR *la cârive... la vá tajè cõl trjénî e mèsse in grîze* (cfr. *grîze*) –CS *cum êral fât al trajénî? un mândighénî lóring...?* AB *al trajénî l' é una lâma acsé e pö l' á un mândig lóring un mêtar e da stèr in pî té at tajèv la câriva, t in fèv una manèla e pö t la mitèv lé* –AB *al trajénî l' avèva al mândig ad lággn e in fõnnid l' avèva una lâma... retta non curva che... as druvèva da stèr in pî e a tajèr la câriva* LM *a chi stève drétt la cârive pugève inid la spâle*

Tûr v. prendere; *tûr só* (o *tûr vî*) raccogliere la canapa da terra o dal macero (l'espressione si riferisce alle fasi della lavorazione successive al taglio e alla raccolta) –AB Dopo *ètar dû dé la s aridêva a tûr só e as fêva al préll...* CS *una préllé?* AB *una prélla* a cono –AB (la canapa ordinata nel *pustõrîrî*) stava dentro (cioè nell'acqua del macero) *òt dé e pö as aridêva a tûr vî i sâs ch'î s turnêvn a méttar lá in div i éran.*

Vultèr v. disporre in simmetria alternata nell'espressione *vultèr cô pí inđ al pustõrîrî* (cfr. *fundèr*)

Zâirc' s.m. cerchio, detto della forma circolare del *pustõrîrî* (cfr. *quèdar e pustõrîrî*) – LR *inđ dal masadûr (la cârive) la vîn mèsse dânrîtr inđ un zâirc' inđ un quèdar lá cõrî di sâs e la vá fundè* –CS *la Ludîe la dîs ch'al pustõrîrî al n îre bra regolèr, l îre a mèz stra un zâirc' e un quèdar*

Zèzar v. giacere in posizione orizzontale, detto della canapa stesa al suolo dopo la macerazione– LR *perö la s mitêve a zèzar parché la zânrît ch' i éran lá in fõnnđ i la cazêvan lé, di ètar i la tûlevn e i la mitêvn in vátte a una spêzie dla slétte e la bîstie al la purtêve só inđ al prè, lé ai êre dl'ètre zânrît ch' ai la ztindêvan e pö acsé infèrîntânrît ch' an i êre finé al pustõrîrî, as ciamêve al pustõrîrî quáll dal masadûr*

Zilénndar s.m. cilindro, macchina che serviva per tritare la canapa ed estrarne la fibra che successivamente veniva ripulita col *gramátt* (cfr. *gramadõure, gramarérîrî e gramátt*); il cilindro fu mosso inizialmente da una macchina a vapore (*mâchine a fûg*), poi da un motore a scoppio –LR *dõpp ai é gnó al zilénndar, al zilénndar manèle par manèle a l'avârîrî turnè a pasèr inđ al zilénndar ch' al zilénndar pö al la stianchève e i vgnêve zö tótt i stécc, i la pulêvan, i dêvn un pulòt inssõmme, dõpp ai êre i gramarérîrî ch'î la gramêvan cõl gramátt a mârîrî* –CS *la Ludîe la dîs che a fèr aridèr al zilénndar prémme ai îre una mâchine a fûg coi stécc e pö al mutõur*

Ztânîndar v. stendere, disporre la canapa al sole dopo la macerazione perché si asciughi e diventi bianca– LR *dõpp as i aridêve ala matîne prèst a lavèrle a tirêr vî al fâs e a lavèrle manèle par manèle e pö a la ztindêvan in vátte ala spõnnđe dal masadûr* –AB (*l'illza*) *che cus'êrni...* *dû pèl cõrî dû di travêrs* CS *sé cõrî dal travêrsi* AB *e una cadârîna e*

*põ i i tâcan... al bîsti o un cavâl o csé e quel al trasîna sti manèl lá in
duv' i énn da ztännidar... la stá ztáisa trí o quâtr o zénnic dé s'an piôv
brîsa parché s'al piôv ai vól de pió... CS la dvännite biänche â AB l'é
dvintè biännica quännid t la tû só la dvännita bèla biännica*